

Intervju med Hans Brofalk, Björknäs den 8 december 2003 av Bengt Borkeby (145)

Pärm i4:8 Katalog: Intervjuer/Gudrun 2008 (ukf12/9)

Intervjun syftar till att berätta om jordbruket i orten och vilka förutsättningar som funnits. Hans Brofalk är bondson från Kockbacka i Bro. Själva huset ligger intill brandstationen. Där brandstationen nu ligger fanns ladugård och ekonomibyggnader. Hans visar en modell över gården, som är gjord av Sixten Petersson. Han var anställd på gården och kallades för rättare, men som det var en liten gård blev han en mycket arbetande rättare.

Hans är född 1933 i Kockbacka, som var ett mellanstort lantbruk, litet större än torpen. Det bestod av 80 tunnland jord, alltså 40 hektar. Kockbacka var från början ett torp under Brogård. Min farfar köpte ungefär vid sekelskiftet upp några torp och slog ihop till gården. Man kunde se det på att en del fält hade namn efter tidigare torp och att det fanns en del grunder här och var. Farfar hette John Gustafsson och var både bonde och slaktare.

Slakteriet hade han först på Kockbacka och senare på Kocktorp, som ligger på andra sidan vägen. Det är numera Motorgård. Det fanns rester av slakteriet på Kockbacka, med en vinsch som kunde användas om pappa någon gång sköt en älg. När man var liten var man litet rädd för slakteriet. De luktade blod och var lite läbbigt. Farfar var byslaktare och åkte runt till gårdarna. Sedan sålde han kött till Viktor Jonsson, som hade affären i Bro.

Kockbacka var ett typiskt jordbruk med kor, hästar, svin och höns. Vi hade inga får. Det var inte så vanligt här på trakten på den tiden. Det fanns en 5-6 hästar när det var som mest. När jag började intressera mig för lantbruk på 1940-talet var hästarna på väg ut och traktorerna på väg in. Vi hade traktor före kriget, en gammal fotogendriven Kes. Märket finns fortfarande. Den hade järnhjul med järndubbar. Under kriget körde vi med gengas. Då hade vi en T 43:a också. Motorn hette Hesselman. Man körde med tvåskärig plog och tillverkade själv en del traktorredskap, som sladdar och drögar och byggde om gammalt. Farfars bror hade verkstad borta vid Gustafshäll. Han hette Gustaf Gustafsson och byggde många redskap. Vi hade gummidäck innan kriget, men fick lämna ifrån oss gummihjulen.

Det var en ganska lång period, då man hade både traktor och hästar. Eftersom det var järnhjul på traktorn, var det ju inget man körde mjölken med. Sådnen gjorde man med häst, men harvade och plöjde med traktor. Här i Bro var det tung styv lera, som Bengt säger att i Östergötland kallades för dungjord. Den måste frysa sönder på vintern.

På Kockbacka var man intresserad av fältmässig trädgårdsodling, så där odlades potatis, rödbetor, ärter, dill men framförallt kålrötter. Vi hade en dam som sålde åt oss i Klarahallen. Sen levererade vi till restauranger och leverantörer. Det gick åt en stor del av arealen till det här. Det var en arbetskrävande produktion. Vi hade skolungdomar som på sommaren gallrade och rensade. Ett tråkigt jobb. Även på vintern gick det åt folk för att putsa och sortera och lasta. Vi hade fler arbetare på gården än vad man normalt hade. De bodde i Bro och runt omkring. Men ibland hade vi lantbrukselever som bodde i hushållet, särskilt på sommaren blev det stort hushåll. Sen kom hantverkare som sadelmakare och kontrollassistenten, som också skulle bo och äta

Napoleon Ström var åkare i Bro och körde i linjetrafik. Han hämtade varor från gårdarna på kvällarna och levererade i Stockholm. Det var många gårdar häromkring som hade trädgårdsodling.

Av spannmålsodlingen gick det mesta till korna, så det var korn, ärter och havre som odlades. Vi fick en biprodukt av kålrotsodlingen, nämligen blasten. Så vi ensilerade blasten och hade till korna under vintern, vilket var litet ovanligt. Vi hade världens mest obekväma "silo". En trälåda i marken, som man fyllde och byggde på vart efter. Sedan täckte man med säckar och ovanpå jord, som gjorde att allt pressades ihop till markplanet igen. Det gick an att ta i början, men när man kom i botten av gropen var det tungt. Vi ensilerade både kålrotsblast och gräs med något som hette AIVsyra. Det var mycket starkt. Senare använde man bara vatten, som var lika bra och idag använder man ingenting. Det gällde att få det lufttätt och hårt packat.

Vi hade runt 20 mjölkkor. Vi hade inte mjölkmaskin så tidigt. Pappa gillade att experimentera med samtidigt var han konservativ. Han ansåg att mjölkmaskin var nog bra, men ladugårdskarln och hans fru skulle ju göra något de också. Statsystemet fanns ju även på mindre gårdar. Man ersatte ju med bostad och vedbrand och naturprodukter. Då ingick det ju att hustrun skulle mjölka. Vi hade inte mjölkmaskin förrän efter kriget.

Statarsystemet fanns, men inte som på Brogård t ex, där man bodde statarlängor och flyttade ut och in. Vi hade ingen omsättning på folk, utan Pettersson t ex arbetade 25-30 år hos oss. Traktorförarna flyttade väl oftare. På smågårdar stannade folk nästan som en del av familjen. Pappa var patriark på många sätt, men han var juste. Sköts en älg eller slaktades en gris skulle folket vara med och dela.

Gödseln bestod av naturgödsel, som lassades med grep och kördes ut. Gödselhögen hade inget cementgolv. Vi tog aldrig någon prudett från stan, vilket man gjorde på många håll, även här på Björknäs. Då kom det med många porslinsskärvor. Däremot behövdes det chilisalpeter, eftersom trädgårdsprodukterna behövde lite övergödning, framför allt av kväve.

Riktig fart fick mekaniseringen inte förrän efter kriget. Amerika hade ju många slags maskiner, men att få dem att passa i Sverige var inte alltid så lätt. När det kom traktorer med gummihjul fick man ju en transportmöjlighet.

Nu är det ju bara stora tillverkare, men på den tiden fanns det särskilt på större gårdar smedjor, men även på mindre gårdar kunde man tillverka och bygga redskap som behövdes. Man såg något och fick en idé, som någon fick förverkliga. Vi hade dessvärre aldrig någon EPAtaktor, vilket vi ungar tyckte var synd. Det var lastbilar som byggdes om till traktorer och kunde få upp en bra fart.

Efter kriget kom det många krigsjeepar från Europas slagfält.,som användes i jordbruket, Det hade vi en och det var skojigt. Den som övertog smedjan vid Gustafshäll hette Jannebro och var en riktig tusenkonstnär. Han importerade jeepar. Så häromkring hade många gårdar en sådan jeep

Skörden tog vi med självbindare och två hästar framför. Självbindaren var en fantastisk konstruktion med dukarna som skulle gå runt åt olika håll och knytapparaten och skakbordet som rättade till. Runt mitten av 1950-talet kom skördetröskorna Sven Linhdé på Finsta skaffade en och sen körde han runt på gårdarna Vetegrödor gick bra att skördetröska. Det andra fick man ta med självbindaren.

Hans har varit med och kört med hästar, skylat, krakat och torkat säden ute. Man var noga på den tiden och slog med lie runt stolpar och utefter dikena och band för hand. Farfar var mycket pedantisk, där skulle varje strå tas om hand. Ingenting fick förfaras. När vi skulle harva blev det ju runt i hörnen eftersom det inte fanns hydraulik. Då fick vi åka efter med en

häst och en liten harv, som kunde lyftas och snygga till alla hörn. Det var mycket noga när man skulle så, att man backade ut i hörnen. Det var säkert inte så mycket för ekonomisk vinning, men det skulle vara på det sättet.

Vi var ganska snabba med att köpa en självgående tröska. Då tröskade man i säck. Det blev 120 kilo som låg på backen och skulle upp på någonting. Det var mycket slit. Vår närmaste silo låg i Kalmarsand, där den fortfarande ligger. Innan dess kördes spannmålen till Saltsjökvärn i Stockholm. Så småningom kom tröskor med tank och man slapp säckningen.

Vi hade tjur ända tills man började med semin. Pappa var mycket aktiv i föreningslivet och satt med i lantmannaföreningar. Han var med i seminiförening och mjölkförening. Vi födde inte upp hästar. Vi köpte på auktion. När Hans började jobba på gården var det mest traktorer. Vi hade en häst kvar ganska länge, närmast av nostalgiska skäl. Det var ardennerhästar som användes, men inte den största sorten.

Det fanns skog till Kockbacka och där användes hästar. Skogen var endast för vedbrand. Jordbruket fanns kvar till omkring 1970. Hans flyttade 1968. En byggmästare köpte gården för att bygga. Hans arrenderade till en början och sedan tog hans svärson (Johan Falk i Fjärdhundra) över. Han har det fortfarande och arrenderar betydligt mer mark. Huset där Hans är född finns kvar.

Hans menar att kemikaliseringsen av jordbruket hade betydelse. När han började sprutade man DDT, så hela ladugården blev flugfri. Ingen förstod faran och korna lyckades ju överleva. Man betade säden med gifter. Man hörde sällan någon som blev sjuk av detta. Däremot berättar Bengt Borkeby att i hans hem dog hönsen som ätit betad säd.

En liten väckarklocka kom med Rakel Karlssons Tyst vår. Man höll på länge och sprutade allt som kunde sprutas t ex mot ogräs. När man körde sprutan satt man på en oskyddad traktor och hade man då medvind satt man mitt i giftmolnet. Det fanns ett starkt gulfärgat preparat och man såg ut som en kines när man var färdig och förmodligen såg man likadan ut invändigt. Man får vara tacksam över att man nu blivit försiktigare. Men det har kommit så mycket olika medel och det är väl inte säkert att det är så mycket nyttigare nu. Hemträdgårdsodlare har ju vräkt ut gifter över sina odlingar. Det är lätt att vara efterklok.

Min politiska hemvist kommer från min far som var Centerpartist och jag fortsatte efter honom. SLU var viktigt eftersom det var det som fanns på orten. Min generations ungdomar hade ingen förbindelse med Stockholm. Man hade väl varit på Skansen, men det var aldrig så att man åkte in till stan och roade sig. Det man skulle roa sig med fanns hemikring och det ingen annan arrangerade fick man göra själv. Det ordnades många fester, men även större publika arrangemang. Man ordnade studiecirkel och uppfinningsrikedomen var enorm.

Jag har gått lantbrukutbildning på Önnestad i Skåne och på Ultuna i Uppsala. Sedan var föreningslivet viktigt för man hade kurser i allting, som en slags efterutbildning och komplettering. Man fick genom yrket en övning i att fixa och organisera och ett stort nätverk.

SLU var en intressant förening som stod för ett politiskt budskap, vilket man som ungdom inte var så intresserad av. Däremot alla aktiviteter som borddukningstävlingar och krutkännedom. Det var inte bara plöjningstävling, minsann. Man tog de här tävlingarna på största allvar.

Senare blev Hans egen bonde och tog över efter sin far. Fadern ägde fortfarande gården, men Hans arrenderade den. När gården såldes till Byggmästaren fortsatte Hans att arrendera av

honom. Dessutom fanns det småbitar som man gjorde någon överenskommelse med ägarna om att bruka, så arealen var litet större än själva gården. Jag tog över folk och allting och bara fortsatte i princip. Detta hände i början av 1960-talet.

Gården hade haft rotfruktsodling. Nu blev det svårare och svårare, eftersom det byggde på att det fanns folk som ville krypa i fårorna och rensa och gallra. Jordbruket ändrades genom att lönerna steg och mekaniseringen kom. Det blev en annan verklighet på gårdarna och man fick släppa det ena efter det andra. Vi var stora på kålrotsodling. Det var ju nästan som nödfoder och hade sin storhetstid under kriget, då man kunde sälja hur mycket kålrot som helst.

Det blev en slags övergång från rotsaker till oljeväxter. Min far hade en samvetskonflikt, när vi skulle börja odla raps. Av raps gjorde man margarin och det var ju inget som nånsin stod på bondens bord.

Börje Lundvall i Ekboda har jobbat hos Hans. Gården Ekboda är såld men han driver den som månskensbonde nu.

Krister Sjögård i Norrboda är den enda som har kvar gården efter farfar Valdemar och fadern. Gården har varit torp under Brogård men köptes av Kristers farfar och finns alltså kvar i familjen. Han är enda självägande bonden.

(Hans Brofalk avled våren 2007)

Bro den 28 januari 2008 Gudrun Sandén